

УДК 342.4

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2026.2.22>

КОНСТИТУЦІЄТВОРЧИЙ ПРОЦЕС ТА ЙОГО УЧАСНИКИ

Костицький Михайло Васильович,

orcid.org/0000-0002-2093-2513

доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПрН України,
почесний академік НАПН України, заслужений юрист України,
головний науковий співробітник відділу дослідження проблем
правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України



Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна,

orcid.org/0000-0002-1116-4751

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
провідний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України



Статтю присвячено комплексному аналізу суб'єктного складу процесу створення конституції як найвищої форми правотворчої діяльності. Автори ставлять за мету подолати вузьке, суто інституційне розуміння конституцієтворчості, фокусуючись не лише на офіційних розробниках тексту Основного закону, а й на всьому спектрі акторів, чий вплив, пряма чи непряма діяльність визначають зміст та легітимність підсумкового конституційного тексту. У центрі дослідження знаходиться теза про те, що конституцієтворчість, будучи особливим видом правотворчості, характеризується унікальним, розширеним та багаторівневим колом учасників. Їхня взаємодія, конфлікти інтересів та баланс сил безпосередньо формують сутність конституційного договору в суспільстві. У статті послідовно доводиться, що ігнорування ролі неформальних чи непрямих учасників призводить до неповного розуміння природи та генези конституційних норм. Запропоновано та обґрунтовано авторську класифікацію учасників конституцієтворчого процесу за двома ключовими критеріями: 1) за характером формальної залученості та 2) за видом впливу. На цій підставі виділяються та аналізуються такі групи, як офіційні (формальні) суб'єкти-творці: офіційні суб'єкти із суміжними повноваженнями; політичні та соціальні актори з прямим впливом; громадянське суспільство та експертна спільнота як суб'єкти легітимації; міжнародні учасники. Акцентовано на процедурній складності конституцієтворення, зокрема вимогах до кворуму, кваліфікованій більшості голосів, етапності парламентського розгляду та ролі референдуму. Підкреслено, що творчий аспект конституцієтворчого процесу полягає у формуванні концептуальних засад державності, узгодженні соціальних інтересів і синтезі національного та міжнародного досвіду. У статті окреслено основні ризики процесу, серед яких політизація, маргіналізація громадської участі, експертні суперечності та зовнішній вплив. Зроблено висновок про необхідність поєднання юридичної досконалості з креативним змістом для забезпечення легітимного й ефективного конституційного оновлення.

Ключові слова: творення Конституції, правотворчість, учасники конституцієтворчого процесу, установча влада, легітимність, конституційна реформа, суспільний договір, громадянське суспільство, міжнародний вплив.

Kostytskiy Mykhailo, Kushakova-Kostytska Nataliia. The constitution-making process and its participants

The article is devoted to a comprehensive analysis of the subject composition of the process of creating a constitution as the highest form of law-making activity. The authors aim to overcome the narrow, purely institutional understanding of constitution-making, focusing not

only on the official developers of the text of the Basic Law, but also on the entire spectrum of actors whose influence, direct or indirect activity determine the content and legitimacy of the final constitutional text. The focus of the study is the thesis that constitution-making, being a special type of law-making, is characterized by a unique, expanded and multi-level circle of participants. Their interaction, conflicts of interest and balance of power directly shape the essence of the constitutional contract in society. The article consistently argues that ignoring the role of informal or indirect participants leads to an incomplete understanding of the nature and genesis of constitutional norms. The author's classification of participants in the constitution-making process is proposed and substantiated according to two key criteria: 1) by the nature of formal involvement and 2) by the type of influence. On this basis, the following groups are distinguished and analyzed: official (formal) subject-creators: official subjects with related powers; political and social actors with direct influence; civil society and the expert community as subjects of legitimation; international participants. The emphasis is on the procedural complexity of constitution-making, in particular, the requirements for a quorum, a qualified majority of votes, the stages of parliamentary consideration and the role of a referendum. It is emphasized that the creative aspect of the constitution-making process consists in the formation of conceptual foundations of statehood, the coordination of social interests and the synthesis of national and international experience. The article outlines the main risks of the process, including politicization, marginalization of public participation, expert contradictions and external influence. The conclusion is drawn about the need to combine legal excellence with creative content to ensure legitimate and effective constitutional renewal.

Key words: Constitution creation, lawmaking, participants of the constitution-making process, constituent power, legitimacy, constitutional reform, social contract, civil society, international influence.

Конституцієтворчий процес є найвищим видом правотворчої діяльності, оскільки його результатом є Основний Закон держави – конституція, яка визначає фундаментальні засади суспільного та державного ладу, права і свободи людини і громадянина. Цей процес відрізняється особливою складністю, легітимністю та політичною значущістю. Ключовою умовою його успіху є ефективна участь усіх суб'єктів, наділених відповідними повноваженнями або інтересами. Аналіз учасників конституцієтворення як суб'єктів правотворчості дозволяє зрозуміти механізм народовладдя, розподіл влади та співвідношення легальності та легітимності в найважливіший для держави момент. Тому вивчення їх ролі, функцій та взаємодії має як теоретичне, так і велике практичне значення.

Про конституцієтворчий процес як правотворчість писали А. Колодій, В. Тернавська, О. Колодій, А. Гриняк, О. Кот, О. Томкіна, Т. Поличко, Я. Берназюк, В. Ковальчук, А. Янчук тощо [1–3]. Однак, на нашу думку, є необхідність ще раз повернутися до цієї проблеми.

Конституцієтворення – це особлива, найвища форма правотворчості, спрямована на створення, прийняття та зміну конституції. Його специфіка полягає

в тому, що предметом його є найзагальніші суспільні відносини (які стосуються влади, права, територіального устрою), верховенство права, суверенітет народу, а кінцевим результатом – акт найвищої юридичної сили, конституція.

Процедура конституцієтворчого процесу складніша та суворіша, ніж при прийнятті звичайних законів (вимоги до кворуму, більшості голосів, часто – затвердження на референдумі).

Водночас слід виділити і політичний характер цього процесу: він завжди відображає розподіл і боротьбу політичних сил у суспільстві. Його метою є отримання найширшого суспільного схвалення нового Основного Закону.

Вважаємо за необхідне заторкнути те питання, яке зазвичай ігнорується науковцями, які досліджують правотворчість.

Співвідношення творчої та правотворчої діяльності полягає в тому, що правотворчість – це особливий вид творчої діяльності, спрямований на створення, зміну або скасування правових норм, де творчість проявляється у виборі, аналізі, обґрунтуванні та формулюванні правових правил. Тоді, як чиста творчість може бути ширшою (мистецтво, наука) [4], правотворчість обмежена рамками закону та процедур, але вимагає високого рівня

креативності для ефективного врегулювання суспільних відносин.

Тобто творчість є невід'ємною складовою правотворчої діяльності, забезпечуючи її ефективність та актуальність, але правотворчість є специфічною формою творчості, підпорядкованою юридичним принципам і процедурам.

Творчість і правотворчість при створенні Конституції – це процес створення нових правових норм, врегулювання основ держави, де Конституція виступає як головний і установчий акт, який фіксує права і свободи, систему влади, принципи життя суспільства [5]. А це вимагає не лише формального застосування права, але й сутнісного, творчого підходу до побудови правової держави і реалізації прав людини.

Учасників конституцієтворчого процесу можна класифікувати за різними критеріями: за юридичним статусом, характером участі, етапом процесу, наявністю владних повноважень щодо прийняття рішення [6]. В цьому останньому критерії виділяють:

- офіційні (обов'язкові) суб'єкти, без яких процес неможливий або його результат не буде легітимним. Вони володіють правом остаточного формування тексту та його офіційного затвердження;

- неофіційні (факультативні) суб'єкти, які не мають формального права голосу при ухваленні рішення, але впливають на процес через експертизу, тиск, формування громадської думки.

Офіційні учасники є ядром процесу, вони здійснюють безпосередню правотворчу діяльність, зокрема, через Конституційні збори / Установчі збори: спеціальний представницький орган, єдине завдання якого – розробка та прийняття нової конституції. Це найвища форма народного представництва в конституцієтворенні. Також це Парламент (Верховна Рада України), який діє як орган конституційної реформи. Його функціями є ініціювання змін, створення тимчасових спеціальних комісій, розгляд проектів, прийняття законів про зміни до Конституції кваліфікованою більшістю [7].

До суб'єктів конституцієтворення належить Глава держави (Президент), який часто є ініціатором конституцій-

них змін. Його функціями є право вето на парламентський закон про такі зміни, скликання конституційних нарад, підписання та оприлюднення прийнятого акта, у деяких країнах – право виносити проєкт на референдум.

Вищим прямим учасником, що надає акту беззаперечну легітимність, є народ [8]. Його функцією є остаточне затвердження (ратифікація) нової конституції або ключових змін до неї. Рішення референдуму є обов'язковим і остаточним.

У конституцієтворчому процесі бере участь і уряд. Він може вносити законодавчі ініціативи, готувати експертні висновки, забезпечувати організаційні та фінансові умови процесу.

Роль неофіційних учасників у конституцієтворчому процесі полягає у формуванні інформаційного, експертного та суспільного середовища для ухвалення рішення. Неофіційними учасниками є експертне та наукове середовище: вчені-правники, конституціоналісти, які забезпечують якість тексту, його відповідність міжнародним стандартам, внутрішню узгодженість.

Невід'ємними учасниками конституцієтворчого процесу є також громадянське суспільство та його суб'єкти. Це – громадські організації, які лобіюють інтереси певних груп, проводять аналітику, інформують громадян; професійні спілки, асоціації, які представляють інтереси працівників та бізнесу; медіа, які формують публічний дискурс, забезпечують прозорість процесу і є майданчиком для суспільної дискусії [9]. Слід зауважити, що медіа не лише в конституцієтворчому процесі, але взагалі в соціумі претендують на основну, часом абсолютну роль.

Міжнародні організації та іноземні експерти є також значними учасниками конституцієтворчого процесу (наприклад, Венеціанська комісія). Вони надають консультації, здійснюють моніторинг відповідності конституцієтворчого процесу європейським стандартам.

В умовах сьогодення найбільш доцільною можна вважати класифікацію учасників конституцієтворчого процесу за такими ключовими критеріями: 1) за характером формальної залученості та 2) за видом впливу.

Класифікація за характером формальної залученості передбачає формальний (юридичний) статус учасників, де головний критерій – наявність чи відсутність офіційних, встановлених законом повноважень, безпосередньо приймати, затверджувати чи розробляти проєкт конституції. Офіційними (формальними) суб'єктами-творцями тут виступають:

- Установчі збори / Конституційна асамблея – спеціально обраний орган із винятковими повноваженнями щодо розробки та прийняття конституції;

- парламент – чинний законодавчий орган, що працює в режимі установчої влади (наприклад, кваліфікованою більшістю);

- Глава держави – підписує та промульгує конституцію, часто має право відкладного вето чи ініціативи;

- референдум – формально-інституційний вираз установчої влади народу, підсумкове рішення якого є обов'язковим.

Офіційні суб'єкти з суміжними повноваженнями, що забезпечують процес, є чинний парламент/президент, що ініціює конституційну реформу; Конституційний Суд, який може перевіряти відповідність процедури, давати тлумачення чинних норм, впливаючи на рамки процесу [10]; Центральна виборча комісія, яка забезпечує легітимність виборів до установчого органу чи референдуму; органи місцевого самоврядування, які є майданчиком для обговорення.

Неформальними (неофіційними) суб'єктами є усі, хто не наділений прямими повноваженнями щодо прийняття тексту конституції або змін до неї. Це політичні партії (поза рамками офіційної комісії), громадські організації, експерти, медіа, міжнародні актори (якщо їхня роль не прописана в національному законодавстві). Їхня участь ґрунтується не на мандаті, а на впливі.

Класифікація за видом впливу передбачає, що основний критерій – який саме тип влади, тиску чи авторитету використовує суб'єкт впливу на зміст конституції.

Насамперед це публічно-правовий (легальний) вплив, який здійснюють суб'єкти, які мають законодавчо закріплені повноваження.

Політико-адміністративний вплив передбачає контроль за політичною повісткою, доступ до адміністративних важелів, парламентську більшість. Його може здійснювати такі суб'єкти як правляча партія/коаліція, глава держави (що використовує адміністративний ресурс), найвищі посадові особи.

Суттєвим є економічний вплив з боку представників бізнесу (олігархату), фінансово-промислових груп, профспілок (через страйки). Їхній вплив проявляється через лобювання, фінансування кампаній, загрозу економічної дестабілізації.

Експертно-інформаційний вплив здійснюється такими суб'єктами, як експерти, науковці, провідні медіа (що формують громадську думку), окремі харизматичні інтелектуали, використовуючи спеціальні знання, науковий чи моральний авторитет, контроль за інформаційними потоками.

Можливим є вплив суспільної мобілізації (соціальний тиск) через здатність мобілізувати значну кількість людей, створювати легітимність чи, навпаки, загрозу протестів. Суб'єктами такого впливу є широкі громадські рухи, масові політичні партії, радикальні групи, об'єднання громадян (наприклад, Майдан), церква (у деяких країнах).

Все більш стає актуальним міжнародний (транснаціональний) вплив, суб'єкти якого виступають міжнародні організації (ЄС, МВФ), іноземні уряди, світові мережі експертів тощо. Цей вид впливу реалізується через умову членства у відповідній організації, фінансову та технічну допомогу, загрозу санкцій, перспективу інтеграції тощо.

Запропонована двокритеріальна модель дозволяє не просто перерахувати учасників, а й проаналізувати якість та механізм цієї участі для кожного ключового актора конституцієтворчого процесу.

Слід підкреслити, що успішний процес конституцієтворення вимагає збалансованої взаємодії між усіма зазначеними групами суб'єктів. Позитивним він є за умов широкої громадської дискусії, врахування експертних думок офіційними суб'єктами, прозорості роботи парламенту та комісій, остаточного рішення народу, яке має легітимізуючий вплив.

У конституцієтворчому процесі можуть виникати певні проблеми та ризики. Зокрема, це політизація як домінування вузькопартійних інтересів над загальнодержавними; маргіналізація громадянського суспільства (формальні слухання при реальному ігноруванні пропозицій); експертний конфлікт (при наявності протилежних думок серед фахівців), що може бути використано для маніпуляцій; відсутність консенсусу між ключовими політичними силами, що веде до бойкотування процесу або його зриву. Може мати місце і зовнішній тиск через втручання міжнародних факторів у суверенний процес конституцієтворення

Конституцієтворчий процес характеризується дуальністю: як правотворчий він є формально-юридичним, а як творчий – змістовно-політичним. Тобто, він має не лише процедуральний характер, а є актом творення основ державного буття.

Специфіка конституцієтворчого процесу як правотворчої діяльності порівняно із звичайним законодавчим процесом полягає в наступному.

Конституцієтворчий процес як правотворча діяльність підпорядкований чітким юридичним правилам і є вищою формою правотворчості. Це є інституціолізована діяльність уповноважених органів публічної влади по створенню конституції – акту найвищої юридичної сили, який наділений верховенством в правовій системі. Всі інші акти повинні відповідати їй, а сама вона служить критерієм їх легітимності.

Коло суб'єктів, які мають право приймати остаточне рішення в конституцієтворчому процесі, є доволі обмежене, і, як правило, визначено в чинній конституції або в спеціальному законі. Передусім до них належать Установчі збори, Конституційна асамблея, парламент (із застосуванням кваліфікованої більшості), народ на референдумі, а в деяких державно-правових системах – глава держави. Участь вказаних суб'єктів в конституцієтворчому процесі – не право, а конституційний обов'язок за певних умов.

Вказаний процес є досить жорстким і складним. Можна стверджувати про його процесуальну автономність. Чітко визначеними є вимоги щодо ініціативи прийняття чи зміни конституції. Вона належить

строго визначеним органам чи певній кількості населення. Зокрема, президенту, уряду, парламенту, певному числу депутатів парламенту (наприклад, 1/3 чи 2/3 його складу). У певних випадках при прийнятті Конституції чи зміні засадничих положень вимагається щоби це вчинив референдум. При цьому він є не факультативною, а обов'язковою стадією.

Коли йдеться про вето президента на закон про внесення змін до конституції, то тут ситуація неоднозначна. За Конституцією України до 2014 р. Президент України мав право вето на всі закони (без винятку), ухвалені парламентом. Крім того, Конституційний Суд України у рішенні від 11 березня 2003 р. № 6-рп/2003 вказав, що вето Президента України щодо Закону України «Про внесення змін до ст. 98 Конституції України» та пропозицій до нього (Справа щодо права вето на закон про внесення змін до Конституції України) відповідає Конституції України (є конституційним) [11].

Такий порядок було змінено Законом України від 21 лютого 2014 р., згідно з яким у п. 30 ч. 1 ст. 106 Конституції було передбачено винятки для права вето – крім законів про внесення змін до Конституції України [12, 13].

Можна стверджувати, що процедура змін до конституції є укладеною для того, щоб захистити Основний Закон від політичних чи економічних коливань у соціумі та забезпечити стабільність правопорядку. Це забезпечує «живучість» та стабільність конституції на відміну від звичайних законів.

Конституцієтворчий процес служить меті не лише правового регулювання, але і легітимізації всієї системи влади. Його правильне дотримання надає підсумковому документу (конституції) легальності і легітимності в очах громадянського суспільства та міжнародного співтовариства.

Таким чином конституцієтворчість як правотворча діяльність є строго формалізованим, ієрархічно вищим, стадійним процесом, спрямованим на створення основного джерела права в державі і суспільстві.

Водночас, конституцієтворчий процес як творча (креативна) діяльність

виходить за рамки формальної процедури і виступає актом колективної соціальної творчості, де право синтезується з філософією, психологією, політикою. Це є інтелектуально-сутнісний процес вибору і конструювання фундаментальних принципів, цінностей та інститутів майбутнього державного і суспільного устрою, діяльність по «проєктуванню» суспільного договору, пошуку оптимальної моделі для конкретного соціуму у конкретний історичний період.

Конституцієтворчий процес є специфічною творчою діяльністю, де на ціннісному та концептуальному рівні вирішуються не техніко-юридичні, а сутнісні питання. Він визначає, яка ідеологія буде покладена в основу конституції: лібералізм, соціал-демократія, соціалізм, тоталітаризм, консерватизм, націоналізм тощо.

Із тексту конституції має бути ясно, як розуміється суверенітет народу, нації, якою є природа прав людини (природні чи даровані), яка буде форма правління і державного устрою, політичний режим. Це є творчий акт визначення «цивілізаційного коду» країни.

Конституція передбачає і футурологічний аспект, тобто проєктування майбутнього. Вона закладає програму розвитку держави, визначає цілі і напрями. Наприклад, підтверджує європейську ідентичність і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України (преамбула Конституції України в редакції від 7 лютого 2019 р.) чи інтеграція в європейські політичні, економічні і правові структури та механізми їх досягнення [14]. Тобто Конституція може бути потрактована як акт політичного прогнозування та цілепокладання.

Будь-яке суспільство є неоднорідним, і пошук консенсусу та компромісу є творчою роботою щодо узгодження інтересів різних соціальних груп, регіонів, політичних партій, еліт. У Конституції бажаними є такі формулювання і конструкції, які б сприймалися більшістю, не втрачаючи при цьому системності і чіткості.

При підготовці проєкту конституції чи змін до неї поряд із інноваційністю неминучими є і запозичення. Розробники конституційних проєктів здійснюють творчий синтез: аналізують власний історичний

досвід, національне правотворення, зарубіжний досвід творення конституцій та їх зміст, адаптують їх до національних обставин. Це, зокрема, може стосуватися моделей американського федералізму, німецької моделі соціальної держави, французького напівпрезидентіаналізму, швейцарської прямої демократії, британського захисту прав людини та ін. [15]. І це мало би бути не копіюванням, а творчим переосмисленням і відповідною переробкою.

Текст Конституції – це не лише юридичний документ, а символічний акт, своєрідний маніфест. Його преамбула, ключові статті (про права і свободи, демократію) повинні бути написані ясною та урочистою мовою, яка здатна надихати і консолідувати націю. Вибір кожного формулювання має надзвичайне смислове і виховне значення.

Конституцієтворчий процес проходить у конкретних історичних і політичних умовах. Він, як правило, пов'язаний із соціальною революцією, набуттям незалежності, падінням авторитарного чи тоталітарного режиму. В цьому плані процес повинен творчо вирішити проблеми минулого і відповісти на виклики сучасного. У конституцієтворчому процесі ми прослідковуємо єдність правотворчого і творчого аспектів, вони нерозривні і діалектично взаємодіють.

Можна констатувати, що творчі замисли, цінності, принципи потребують реалізації в правовій формі. Без юридичної процедури вони залишаються маніфестом, програмою партії чи бажанням груп населення. З іншого боку правотворча процедура без творчого змісту вироджується у позбавлений сенсу формалізм та може призвести до створення «мертвої», непрацюючої конституції.

Творчий пошук у конституцієтворчому процесі може стикатися з протиріччями, жорсткими вимогами процедури (строки, кваліфікована більшість і т. п.). Успіх процесу залежить від знаходження балансу: творчі ідеї мають проходити через правові фільтри, а правові форми – бути досить гнучкими щоб вмістити творчий компроміс.

Резюмуючи, зазначимо, що конституцієтворчий процес – це унікальний

симбіоз високоформалізованої правотворчої процедури та політико-філософського творчого акту. Як правотворча діяльність він забезпечує легальність, стабільність і верховенство. Як творча діяльність він є актом самовизначення нації, проектування її майбутнього та укладення сучасного суспільного договору. Ігнорування будь-якого з цих аспектів призводить до безсилої «конструкції-міражу», позбавленої процедурної міці, або до бездушної «конструкції-механізму», позбавленої ідеї та життєвої сили. Ідеальний конституцієтворчий процес досягає гармонії між юридичною формою та творчою змістовністю.

У контексті прагнення держави до членства в ЄС конституцієтворчий про-

цес набуває особливого творчого виміру. Він перестає бути лише внутрішньополітичним актом самовизначення і перетворюється на діалог із майбутнім, на стратегічне проектування національної ідентичності в межах європейського правового і політичного простору. Творчість тут полягає у пошуку оптимального способу інтегрувати незмінні конституційні основи держави з вимогами та цінностями ЄС.

З огляду на сказане про учасників конституцієтворчого процесу, його складність, багатогранність та тяглість бажаним є ширше залучення до нього висококваліфікованих фахівців, передусім вчених.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колодій А. М., Тернавська В. М. Колодій О. А. Учасники правотворчої діяльності: нормативні та доктринальні аспекти розуміння в Україні. *Нове українське право*. 2025. № 1. С. 33–41. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.1.4>.

2. Правотворчість в Україні: перспективи законодавчого врегулювання : зб. наук. пр. / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської. Одеса : Гельветика, 2022. 226 с.

3. Берназюк Я. О. Конституційні основи правотворчості Президента України: теорія і практика : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2013. 590 с.

4. Ілляхова М. Креативність і творчість: дефініції понять. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Т. 2. Вип. 23. С. 95–100. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/23.166290>.

5. Ковальчук В. Б. Установча влада та конституційна реформа в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"* : зб. наук. пр. / Нац. ун-т "Львів. політехніка". Львів, 2016. № 850 С. 346–352.

6. Чабур С. В. Види правотворчості за суб'єктним критерієм. *Правова держава*. 2017. Вип. 25. С. 32–38. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2017.25.232790/>.

7. Конституційне правотворення в Україні. *Верховенство конституційних норм у національній системі права: монографія* / Т. В. Поличко, Ю. М. Бисага, В. В. Берч та ін. Ужгород : РІК-У, 2021. С. 45–122.

8. Янчук А. Поняття правотворчої діяльності народу. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2012. Вип. 13. С. 48–53.

9. Зміни до Конституції: панацея чи новий етап реформи? *Інститут громадянського суспільства*. 27.08.2015. URL: <https://www.csi.org.ua/publications/zminy-do-konstytutsiyi-panatseya-chy-novuj/>.

10. Михеєнко Ю. М. Участь Конституційного Суду України в новелізації Конституції (спроба філософського підходу). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2. С. 29–39. DOI: <https://doi.org/10.33270/02222402.27>.

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 73 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) здійсненого Президентом України права вето стосовно прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» та пропозицій до нього (справа щодо права вето на закон про внесення змін до Конституції України) від 11 березня 2003 року № 6-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-03#Text>.

12. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.

13. Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року № 742-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 11. Ст. 143.

14. Юринець О. Зміни до конституції України в частині євроатлантичної інтеграції: визначений курс держави. *Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи* : зб. матеріалів учасників III міжнар. наук.-практ. конф. (Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 24 червня 2021 року). Львів : Каменяр, 2021. С. 18-20.

15. Чоудрі С., Седеліус Т., Кириченко Ю. Напівпрезиденталізм та інклюзивне врядування в Україні: пропозиції для конституційної реформи / Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, Центр політико-правових реформ. Стромсборг; Київ, 2018. 74 с.



Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 02.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026